

၉၈၈၅၅

ყურბან საიდი

აღი და ნინო

დიდგენეს
გიგლოთუქა

ყურბან საიდი
ალი და ნინო

Kurban Said
ALI UND NINO

გერმანულიდან თარგმნა მაია მირიანაშვილმა

© გამომცემლობა „დიოგენე“ 2002, 2016, 2019, 2024
ყველა უფლება დაცულია.

ISBN 978-9941-11-852-4

[www.diogene.ge](http://www.dioгене.ge)

ბაქოს მეფის რუსეთის ჰუმანიტარული გიმნაზიის მესამე კლასში ორმოცი მოსწავლე ვიყავით: ოცდაათი მაჰმადიანი, ოთხი სომეხი, ორი პოლონელი, სამი სექტანტი და ერთი რუსი. ვისხედით და სულგანაბულნი ვუსმენდით პროფესორ სანიინის ნაამბობს ჩვენი ქვეყნის უჩვეულო გეოგრაფიულ მდებარეობაზე:

– ევროპის კონტინენტის ბუნებრივ საზღვრებს ჩრდილოეთით – ჩრდილო-ყინულოვანი ოკეანე, დასავლეთით – ატლანტის ოკეანე და სამხრეთით ხმელთაშუა ზღვა შეადგენენ. ევროპის აღმოსავლეთი საზღვარი რუსეთის იმპერიაში ურალის გასწვრივაა გადაჭიმული, კასპიის ზღვას კვეთს და შემდგომ ამიერკავკასიაზე გადის. აღსანიშნავია ის ფაქტი, რომ ზოგიერთი მეცნიერი კავკასიონის სამხრეთით განლაგებულ მხარეს აზიას მიაკუთვნებს, ზოგი კი თვლის, რომ ეს ქვეყანა თავისი კულტურული განვითარების თვალსაზრისით ევროპის ნაწილად შეიძლება ჩაითვალოს. ისე, ნაწილობრივ, ეს თქვენზეცაა დამოკიდებული, ბავშვებო, განვითარებულ ევროპას გსურთ მიეკუთვნებოდეთ, თუ ჩამორჩენილ აზიას? – თავმომწონედ გადმოგვხედა ოქრომკედით ნაქარგ მუნდირში გამონყობილმა პროფესორმა და თვითკმაყოფილად ჩაიცინა. სუნთქვა შეგვეკრა, ამხელა პასუხისმგებლობა რომ დაგვაკისრეს. უკანა მერხიდან მეჭმედ ჰაიდარმა ხელი აიწია და თქვა:

– ბატონო პროფესორო, ჩვენ ისევ აზიაში ყოფნა გვირჩევნია.

კლასში ყურისნამღები სიცილი ატყდა. მეჭმედ ჰაიდარი უკვე მეორე წელი იყო, მესამე კლასის მერხს ვერ გასცილებოდა და, როგორც ჩანს, მესამე წელსაც იგივე მოელოდა. და, თუკი ბაქო

კვლავაც აზიად დარჩენას ამჯობინებდა, სამინისტროს განკარგულების თანახმად, აზიური რუსეთის მკვიდრს იმდენ ხანს შეეძლო მჯდარიყო ერთ კლასში, რამდენსაც ინებებდა.

პროფესორმა სანინმა შუბლი შეიჭმუნხა:

– მაშ შენ აზიაში დარჩენა გინდა? ეგებ გამოხვიდე და დაგვი-საბუთო კიდევ, რატომ?

მთლად განითლებული მეჰმედ ჰაიდარი პირდაღებული იდგა და დუმდა. და იმ დროს, როცა ოთხი სომეხი, ორი პოლონელი და სამი სექტანტი მის გონებაშეზღუდულობაზე ხითხითებდა, ხელი მეც ავინიე და ჩემი მოსაზრება წარმოვთქვი:

– ბატონო პროფესორო, მეც აზიაში ვარჩევდი დარჩენას.

– ალი ხან შირვანშირ! შენცა? გამოდი და იქნებ შენ მაინც დაგვისაბუთო, რატომ? – პროფესორი, ალბათ, გულში თავბედს ინყევლიდა, ცხოვრებამ კავკასიას რომ მიაჯაჭვა.

– დიხაც, აზიაში. აქ თავს მშვენივრად ვგრძნობ.

– ისე როდისმე ნამდვილ ველურ აზიურ ქალაქში, მაგალითად, თეირანში თუ ყოფილხარ?

– რა თქმა უნდა, სწორედ გასულ ზაფხულს.

– მერე, ნახე იქ რამე ევროპული კულტურის დიდი მონაპოვრისმაგვარი, ვთქვათ, მანქანა?

– კი, როგორ არა, სხვათა შორის, კარგა მოზრდილები, ოცდაათადგილიანი, უფრო დიდებიც, – თან გარეუბნების ერთი ბოლოდან მეორეში დადიოდნენ.

– ეგ ხომ ავტობუსებია! რკინიგზა რომ არა აქვთ, იმიტომ დადიან ეგრე. სწორედ ეგაა ჩამორჩენილობა. დაჯექი, შირვანშირ!

ყველა აზიელი თანხმობის ნიშნად გახარებული შემომცქეროდა. პროფესორი სანინი სიმწრისაგან დუმდა. მისი მოვალეობა იყო, მოსწავლეები კარგ ევროპელებად გამოეზარდა.

– რომელიმეს გინახავთ ბერლინი? – იკითხა მან უცბად. როგორც ჩანს, უიღბლო დღე გაუთენდა. აღმოჩნდა, რომ სექტანტი მაიკოვი ყოფილა იქ ბავშვობაში. ხმაურიანი რკინიგზის სადგურიც გაიხსენა, სადაც დედას ლორიანი პური უჭმევია.

ოცდაათივე მაჰმადიანმა პირები დავაღეთ, როცა მოულოდნელად სეიედ მუსტაფა წამოდგა და გარეთ გასვლა ითხოვა. ეტყობა, სიტყვა „ლორის“ ხსენებამ ცუდად იმოქმედა. ამით ბაქოს გეოგრაფიულ მდებარეობაზე დისკუსია შეწყდა.

ზარი დაირეკა. პროფესორმა შვებით ამოისუნთქა და კლასი დატოვა. ჩვენც გარეთ გაცვივდით. დიდი შესვენება იყო და სამი არჩევანი გვქონდა: ეზოში გავქცეულიყავით და რეალური გიმნაზიის მოსწავლეებთან გვეჩხუბა, რახან იმათ ფორმებს ოქროს ლილები და კოკარდები ამშვენებდა მაშინ, როცა ჩვენ ვერცხლისას უნდა დავჯერებოდით; ან ხმამაღლა აზერბაიჯანულად გველაპარაკა, თუმცა ეს სასტიკად გვეკრძალებოდა; ან კიდევ ქუჩაში გავსულიყავით და იქიდან წმინდა თამარის სახელობის ლიცეუმის ეზოში გოგოების სანახავად შევპარულიყავით. მე ეს ვარჩიე. ბაღში გოგოები დასეირნობდნენ, ცისფერი ფორმები ეცვათ თეთრი წინსაფრებით. ჩემმა ბიძაშვილმა აიშემ ხელი დამიქნია, ნინო ყიფიანთან ერთად ხელიხელჩაკიდებული მოდიოდა. ნინო მსოფლიოში ულამაზესი გოგო იყო. გოგოებს ჩვენს გაკვეთილზე მომხდარი ამბავი ვუამბე. მსოფლიოში ულამაზესმა ასულმა მსოფლიოში ულამაზესი ცხვირი აიბზუა და დასძინა:

– ალი ხან, რა სულელი ხარ. კიდევ კარგი, ღვთის მადლით, ევროპაში ვართ, თორემ, ნამდვილ აზიაში რომ ვცხოვრობდეთ, ჩემს ნახვას ვერასოდეს ეღირსებოდი, ჩადრი მეხურებოდა.

გონს მოვეგე. გეოგრაფიის გაკვეთილზე წამოჭრილ პრობლემაზე მსოფლიოში ულამაზესმა ასულმა ამიხილა თვალი.

თავისუფალ დროს დაღონებული დავეხეტებოდი ქალაქის ქუჩებში. ვაკვირდებოდი აქლემებს, ზღვას, ვფიქრობდი ევროპაზე, აზიაზე, ნინოს მშვენიერ თვალებზე და სევდა მეუფლებოდა. ზოგჯერ მათხოვრებს ფულს ვურიგებდი, მაგრამ ერთხელ ერთ უსიამოვნო მათხოვარს, რომელმაც მადლობის ნიშნად ხელზე კოცნა დამიპირა, შეშინებული გავექეცი, მერე კი ორი საათი დავეძებდი, ბოდიში მივდოდა მომეხადა. სინდისი მქენჯნიდა, გული რომ ვატკინე.

ეს ყველაფერი ხუთი წლის წინ იყო. ამ ხუთ წელიწადში უამრავი რამე მოხდა. სკოლაში ახალი დირექტორი მოვიდა. დასჯის

უცნაური მეთოდი შემოიღო: მოსწავლეს საყელოში სწვდებოდა და მთელი ძალით ანჯღრევდა, რადგან გიმნაზიელისათვის სილის განვნა სასტიკად იკრძალებოდა. რელიგიის მასწავლებლის განმარტებით, ალაჰმა ჩვენზე წყალობა მოიღო, მაჰმადიანებად რომ მოგვავლინა ამქვეყნად. ამ წლებში კლასში კიდევ ორი სომეხი და ერთი რუსი შემოგვემატა, ორი მაჰმადიანი კი გამოგვაკლდა; ამათგან ერთი თექვსმეტი წლისა დაქორწინდა, მეორე კი სისხლის აღების ადათის მსხვერპლი გახდა. მე კი, ალი ხან შირვანშირი, ამ ხანებში სამჯერ ვიყავი დაღესტანში, ორჯერ – თბილისში, ერთხელ – კისლოვოდ-სკუში, სპარსეთშიც ჩავედი ბიძასთან. ერთ წელს კი კინალამ კლასშიც ჩავრჩი, რადგან გერუნდიუმი ვერ გავარჩიე გერუნდიუმიდან. ამის გამო მამაჩემს მოლასთან მისვლაც კი მოუხდა. იმან კი დაამშვიდა და აუხსნა, რომ მთელი ლათინური ცარიელი ილუზიააო. მერე მამაჩემმა თავისი თურქული, სპარსული თუ რუსული ყველა მედალი აისხა და დირექტორთან მივიდა. სკოლას ფიზიკის კაბინეტისათვის საჭირო მოწყობილობა აჩუქა. მეც, რაღა თქმა უნდა, გადამიყვანეს შემდეგ კლასში.

სკოლის შესასვლელში კედელზე გაკრული პლაკატი გიმნაზიელებს დატენილი რევოლვერებით შესვლას უკრძალავდა. ქალაქში ტელეფონები შემოიტანეს, ორი კინოთეატრი გახსნეს. ნინო ყიფიანი კი ჩემთვის კვლავ მსოფლიოში ულამაზეს გოგოდ რჩებოდა.

ასე გავიდა ეს ხუთი წელი. ერთი კვირალა მაშორებდა გამოსაშვებ გამოცდებს და ყველაფერი დამთავრდებოდა. ვიჯექი სახლში, ჩემს ოთახში, კასპიის ზღვის სანაპიროსთან და ჩავკირკიტებდი უაზრო ლათინურის სახელმძღვანელოს. მშვენიერი ოთახი მქონდა. კედლებს ბუხარიდან და ისპანიდან ჩამოტანილი ხალიჩები ამშვენებდა, რომლებზეც მქსოველთა ფანტაზიის მიხედვით სხვადასხვაგვარად იყო ასახული ტყეები, მდინარეები, ბალები – ამას საქმეში ჩაუხედავი ვერ ჩასწვდებოდა, მაგრამ პროფესიონალისათვის, მართლაც რომ საუცხოო რამ გახლდათ. ამ ნაზი ფერების შესაქმნელად ბალახებს შორეულ უდაბნოში, ველურ ეკლიან ბუჩქებში აგროვებდნენ ქალები. თავისი გამხდარი თითებით შიგ იღუმალ სურნელს აქსოვდნენ. ერ-

თი ხალიჩის დასრულებას წლები სჭირდებოდა და ის მერე კედლებს ამშვენებდა, როგორც საიდუმლოებით აღსავსე სანადირო სცენებისა თუ ბრძოლების სიმბოლო. ზოგჯერ ამგვარ ხალიჩას კედლში ორნამენტებით ამოქსოვილი ფირდოუსის ლექსი ან საადის რომელიმე ბრძნული გამონათქვამიც ახლდა. ეს უამრავი ხალიჩა აბნელებდა ოთახს. შიგ ერთი დაბალი დივანი და სადაფით მოპირკეთებული ორი პატარა ტაბურეტი იდგა. აქეთ-იქით უამრავი რბილი ბალიში ეწყო და მათ შორის უნესრიგოდ მიყრილ-მოყრილი დასავლური ცოდნის წიგნები მოჩანდა: ფიზიკის, ლათინურის, ტრიგონომეტრიის – მთელი ეს სულელური ნაბოდვარი, ურწმუნოებმა რომ მოიგონეს თავისი ბარბაროსობის მისაჩქმალად. წიგნი დავხურე, ოთახიდან ვერანდის გავლით ბანზე გავედი. აქედან ჩემი სამყარო მოჩანდა: ძველი ქალაქის ციხე-სიმაგრის განიერი კედელი, სასახლის ნანგრევები არაბული წარწერით. ქუჩაში აქლემები დაზოზინებდნენ, ისე ნაზად მიირხეოდნენ, მოფერება მოგინდებოდა. წინ ქალწულის კომპი აღმართულიყო, რომლის მიღმაც, შორს, ტყვიისფერი უკიდევანო კასპიის ზღვა გადაშლილიყო, ზურგს უკან კი – თვალუნვდენელი უდაბნო: კლდეები, ქვიშა, მშვიდი და წყნარი, შეუდარებელი, სამყაროს უმშვენიერესი ლანდშაფტი.

მდუმარედ ვიჯექი ბანზე. რაში მჭირდებოდა სხვისი ქალაქები, სხვა სახურავები და სხვა ბუნება. ჩემი ზღვა, ჩემი ქვიშიანი სანაპირო, ეს უძველესი ქალაქი, ხმაურიანი ხალხი მიყვარდა. აქ აუარება ხალხი ჩამოდიოდა. ისინი ნავთობს ეძებდნენ, მდიდრდებოდნენ და ისევ უკან ბრუნდებოდნენ, რადგან მათ უდაბნო არ უყვარდათ.

მოსამსახურემ ჩაი შემოიტანა. შევექცეოდი და თან გამოსაშვებ გამოცდაზე ვფიქრობდი. გულსატკენი იყო სკოლასთან განშორება. იმედი მქონდა, ჩავაბარებდი. თუ ჩავრჩებოდი, დიდი უბედურება არც ეს იქნებოდა. ამაზე ჩვენი კუთხის გლეხები იტყოდნენ, ცოდნის კერასთან განშორება უმძიმსო. ისე მართლაც მიმძიმდა სკოლასთან, ვერცხლისფერლილებიან, სამხრებითა და კოკარდით დამშვენებულ,

მართლაც საოცრად ელეგანტურ ფორმასთან განშორება. სამოქალაქო ტანსაცმელი თითქმის არც მცმია. ერთი ზაფხულიც, და მერე, დიახ, მერე მოსკოვში გავემგზავრები, ლაზარევის ინსტიტუტში აღმოსავლური ენების ფაკულტეტზე. მე თვითონ გადავწყვიტე ასე. რუსებთან მართლაც მექნებოდა უპირატესობა, რადგან ის, რაც მათ ეძნელებათ, ჩემთვის უადვილესია. ამას გარდა, ლაზარევის ინსტიტუტს ძალიან ლამაზი ფორმა აქვს: წითელი პიჯაკი ოქროსფერი საყელოთი, ვინრო მოოქროვილი ხმალი და ტყავის ხელთათმანები. თუ გინდა, რუსები პატივისცემით მოგეპყრან, ფორმა აუცილებლად უნდა ატარო. მეც მეტი რალა დამრჩენია, უნდა მეცვას, რადგან თუ რუსები პატივს არ მომაგებენ, არც ნინო ჩამთვლის კაცად. ეს კი რას მარგებს? მე ხომ ნინოს ცოლად შერთვა მინდა, მერე რა, რომ ქრისტიანია! ქართველ ქალზე მშვენიერი დედამინის ზურგზე არავინ მეგულება. თუ უარს მეტყვის, შევარჩევ რამდენიმე კუნთმაგარ ბიჭს და სპარსეთით თეირანისკენ გავიტაცებ. მერე რალას იზამს, გამოსავალი რომ აღარ ექნება?

ცხოვრება ჩვენი სახლის ბანიდან ლამაზი და იოლი ჩანდა.

„დროა“ – მხარზე მოსამსახურის ხელის შეხებამ ოცნებებისაგან გამომაფხიზლა. მართლაც დრო იყო. ჰორიზონტზე, კუნძულ ნარგინის უკან, გემი მოჩანდა. და თუ კაცი ქალადის ფურცელს დაუჯერებდა, სახელმწიფო ფოსტის მოხელემ შინ რომ მოგვითანა, ამ გემზე ბიძაჩემი უნდა ყოფილიყო, თავისი სამი ცოლითა და ორი საჭურისით. ბიძაჩემს უნდა დავხვედროდი. კიბე ნაჩქარევად ჩავიბრუნე. ხმაურიან ნავსადგურთან მანქანით მივედი. ბიძაჩემი სპარსეთში დიდად დაფასებული პიროვნება იყო. შაჰმა ნასრ ედდინმა მას „ასად ოდ-დავლეს“ – „იმპერიის ლომის“ ტიტული მიანიჭა და არავის ჰქონდა მისი სხვაგვარად მოხსენიების უფლება. ჰყავდა სამი ცოლი, უამრავი მსახური, თეირანში სასახლე ჰქონდა და დიდი მამულები – მაზანდარანში. ბაქოში ერთ-ერთი ცოლის, თვრამეტი წლის ზეინაბის გამო ჩამოდიოდა.

ბიძაჩემს ის სხვა ცოლებისაგან გამორჩეულად უყვარდა. შვილი არ უჩნდებოდა, არადა სწორედ მისგან უნდოდა შვილის ყოლა. ამ

მიზნით გაემგზავრა ჰამადანშიც, სადაც შუაგულ უდაბნოში ნითელი აგურებით ნაშენი იდუმალთვალებიანი ლომის ქანდაკება იდგა. ეს ქანდაკება უკვე კარგა ხნის მივინყებულმა უძველესი დროის მეფეებმა ააგეს. საუკუნეებია, ქედს იხრიან ამ ქანდაკებასთან ქალები, მის მძლავრ ასოს კოცნიან და იმედოვნებენ, რომ დედობისა და შვილის შექმნის სიხარულს ეზიარებიან. მაგრამ საბრალო ზეინაბს ვერც ლომმა, ვერც ქარბალელი დერვიშის თილისმამ, ვერც მამ-ჰადელ ბრძენთა შელოცვებმა და ვერც ყოველგვარ სასიყვარულო საქმეებში გამოცდილი თეირანელი ქალების იდუმალმა ხელოვნებამ ვერ უშველა. ახლა ბაქოშიც იმიტომ ჩამოდიოდნენ, რომ ადგილობრივმა სიბრძნემ ვერ გაჭრა და უნდოდათ, დასავლელი ექიმების გამოცდილებაც ეცადათ. საბრალო ბიძაჩემი! თავისი ორი ცოლიც თან უნდა ხლებოდა. ადათი ასე მოითხოვდა: „შეგიძლია, ერთი, ორი, სამი და ოთხი ცოლიც იყოლიო, თუკი მათ თანაბარი უფლებები ექნებათ.“ თანაბარ უფლებებში კი იგულისხმებოდა – დანარჩენებსაც ისე მოეპყარი, როგორც ერთს; აი, თუნდაც, ბაქოში ერთად გამგზავრება ავილოთ.

თუმცა, იმავე ადათების მიხედვით, ამ ყველაფერთან არაფერი მესაქმება. ცოლები ხომ მხოლოდ და მხოლოდ ანდარუნს, სახლის შინაგანანეს მიეკუთვნებიან. კარგად აღზრდილი კაცი სხვის ცოლს არც უნდა მიესალმოს და არც ქმარს უნდა ჰკითხოს რამე მის შესახებ. ცოლები თავიანთი ქმრების აჩრდილები არიან და ამ ჩრდილში ხშირად შეიძლება კარგადაც კი გრძნობენ თავს. ჩვენში გავრცელებული ანდაზისა არ იყოს, ქალს ქათამზე მეტი ჭკუა არც მოეკითხება, უჭკუო არსება კი გვერდით უნდა იყოლიო და თვალ-ყური ადევნო, თორემ თავის თავსაც უბედურებას მოსწევს და სხვასაცო. ჩემი აზრით, მართლაც ბრძნული ნათქვამია.

პატარა გემი ნავმისადგომს მოუახლოვდა. მხარბეჭიანმა, თმაგაბურძგნულმა მეზღვაურებმა კიბე მიადგეს. უამრავი მგზავრი ჩამოვიდა: რუსი, სომეხი, ებრაელი. ისე ჩქარობდნენ, თითქოს ყოველ წამს ითვლიდნენ, ვინ უფრო ადრე დაადგამდა დედამინაზე ფეხს. ბიძაჩემი ჯერ არსად ჩანდა. „სიჩქარე ეშმაკისააო“ – იტყოდა ხოლ-

მე. მხოლოდ მაშინ, როცა ყველა მგზავრმა დატოვა გემი, „იმპერიის ლომიც“ გამოჩნდა, მთელი თავისი ბრწყინვალეებით: აბრეშუმის ლაცვანებიანი სერთუკი ეცვა, თავზე პატარა შავი ბოხოხი ეხურა, ფეხთ ქოშები ემოსა, ჭეშმარიტი სარწმუნოებისათვის წამებული ჰუსაინის პატივსაცემად წვერიც და ფრჩხილებიც ინით შეეღება. პატარა, დაღლილი თვალები ჰქონდა. დინჯი ნაბიჯებით მოდიოდა. უკან აშკარად აღელვებული, თავით ფეხამდე შავებით მოსილი ცოლები მოჰყვებოდნენ. სულ ბოლოს კი ორი საჭურისი მოსდევდა. ერთ მათგანს განსწავლული, გამოფიტული ხვლიკის სახე ჰქონდა, მეორეს კი – ამაყი და გასიებული. ეს უკანასკნელნი მისი აღმატებული მცველები იყვნენ.

ბიძაჩემი კიბეზე წელ-წელა დაეშვა. გადავეხვიე და პატივისცემით მარცხენა მხარზე ვეამბორე, თუმცა ქუჩაში ეს აუცილებელი არც იყო. ცოლებისათვის თვალიც არ შემივლია. მანქანაში ჩავსხედით. ჰარამხანა და მსახურები დახურული ეტლით უკან მოგვეყვებოდნენ. ბიძაჩემის პატივსაცემად პრომენადას გარს შემოვუარეთ. იქ ნინო იდგა და მომღიმარი თვალებით შემოგვეცქეროდა.

ბიძაჩემმა წვერზე ხელი ჩამოსვა და მკითხა:

– ახალი რა არის ქალაქში?

– განსაკუთრებული არაფერი. – მოვალეობა მკარნახობდა, ჯერ უმნიშვნელოთი დამეწყო და მერე გადავსულიყავი მნიშვნელოვანზე.

– გასულ კვირას დადამ ბეგმა ახუნდ ზადე ქალაქში დაბრუნებისთანავე მოკლა. არადა, უკვე რვა წელი იყო გასული, რაც ახუნდ ზადემ დადამ ბეგს ცოლი წაართვა. ახლა დადამ ბეგს პოლიცია ეძებს, მაგრამ ვერ პოულობს. თუმცა ყველამ იცის, რომ სოფელ მარდაკიანშია. ჭკვიანი ადამიანები ამბობენ, დადამ ბეგმა სამართალი აღასრულაო.

ბიძაჩემმა თავი დამიკრა თანხმობის ნიშნად.

– კიდევ რა იცი ახალი?

– ბიბი-აიბატში რუსებმა აუარებელი ნავთობი აღმოაჩინეს. ნობელმა უზარმაზარი გერმანული მანქანა შემოიტანა, რომ ზღვის პატარა ნაწილი მიწით ამოავსოს და ნავთობი ამოტუმბოს.

გაოგნებულმა ბიძაჩემმა თავი გადააქნია და ჩაიბუტბუტა: „ალაჰ, ალაჰ!“

– ჩვენთან, შინ, ღვთის წყალობით, ყველაფერი წესრიგშია, – განვაგრძობდი მე. – მომავალ კვირას ცოდნის სახლს ვამთავრებ.

განუწყვეტილ ვლაპარაკობდი და მოხუციც დაფიქრებული მისმენდა. სახლს რომ ვუახლოვდებოდით, მაშინდა ვუთხარი სასახვათაშორისოდ, თან გვერდზე გავიხედე:

– რუსეთიდან ქალაქში ცნობილი ექიმია ჩამოსული. როგორც ხალხი ამბობს, ძალიან გამოცდილი უნდა იყოს. ადამიანს სახეზე ატყობს წარსულს, ანმყოს და მომავალს.

ბიძაჩემი ნახევრად მოჭუტული თვალებით მისმენდა, მერე კი ყასიდი გულგრილობით იმ ბრძენი ექიმის სახელი მკითხა. მივხვდი, ჩემი ქცევით კმაყოფილი დარჩა, რადგან ჩვენში ეს კარგ ჩვევად და წესიერ აღზრდად ითვლებოდა.

II თავი

ჩვენი სახლის ბრტყელ, ქარისგან დაცულ ბანზე გაფენილ ყარაბალულ ხალიჩაზე ფეხმორთხმულნი ვისხედით მამაჩემი, ბიძაჩემი და მე. უკან ფარნებით ხელში მსახურები იდგნენ. ძალიან ცხელოდა. წინ კი მადის აღმძვრელი აღმოსავლური ნუგბარი კერძების მთელი წყება ენყო: თაფლის ნამცხვარი, დაშაქრული ხილი, შამფურზე აგებული ცხვრის ხორცი, ქათამი ბრინჯით და ქიშმიშით.

როგორც ყოველთვის, ახლაც აღფრთოვანებული ვიყავი მამაჩემისა და ბიძაჩემის მოხერხებულობით. მარცხენა ხელს არც კი ხმარობდნენ, ისე მოატეხდნენ ლავაშს, დაახვევდნენ, ამოავსებდნენ ხორციით და მაღიანად შეექცეოდნენ. მთელი გრაციოზულობით ჩაყოფდნენ მარჯვენა ხელს ცხიმიან ფლავეში, რომელსაც ჯერ კიდევ ასდიოდა ოხშივარი და ისე ჭამდნენ სამი თითით, ერთი მარცვალისა არ უვარდებოდათ.

რუსები კი თავისი ჭამა-სმის ხელოვნებით ტრაბახობენ. არადა, დანა-ჩანგალს ხომ ყველაზე სულელიც კი ერთ თვეში გაართმევს თავს. მეც მშვენივრად ვხმარობდი დანა-ჩანგალს და ევროპული სუფრის ყველა წესს ვფლობდი მაშინ, როცა თვრამეტი წლისაც ისე დახვეწილად ვერ ვჭამდი თითებით, როგორც ბიძაჩემი და მამაჩემი. გასაოცარი იყო, მაგრამ ისინი სამი თითით აღმოსავლურ კერძებს ისე მიირთმევდნენ, რომ ხელისგულებიც კი არ ესვრებოდათ. ჩვენი ჭამის წესებს წინო ბარბაროსულს უწოდებდა. ვერაფრით ვერ წარმოედგინა, როგორ ვიჯექი ხალიჩაზე და როგორ ვჭამდი ხელით. თუმცა ერთი რამე ავინწყებოდა: მამამისიც, ალბათ, ოცი წლისა იქნებოდა, ჩანგალი პირველად რომ აიღო ხელში.

ჭამის შემდეგ ხელები დავიბანეთ. ბიძაჩემმა ერთხანს ილოცა. მსახურებმა კერძები აალაგეს, პატარა ფინჯნებით მუქი ჩაი შემოიტანეს და, როგორც ძველად იტყოდნენ, კარგ ჭამას კარგი საუბარი მოსდევსო, ბიძაჩემმა ძველი ამბების გახსენება დაიწყო. მამაჩემი შიგადაშიგ თუ ჩაურთავდა ერთ-ორ სიტყვას, მე კი ვღუმდი. ნესი მოითხოვდა ასე. მხოლოდ ბიძაჩემი ლაპარაკობდა. ყოველთვის ასე იყო, როცა ბაქოში ჩამოდიოდა ხოლმე. შაჰ ნასრ ედ-დინის დროს იხსენებდა, რომლის კარზეც მან მნიშვნელოვანი, თუმცა ჩემთვის გაურკვეველი როლი შეასრულა.

„პატივი მქონდა, ოცდაათ წელიწადს დედოფლისა და მეფის გვერდით ერთ ხალიჩაზე ვმჯდარიყავი. სამჯერ ვახლდი მის უდიდებულესობას საზღვარგარეთ. ალბათ ჩემზე უკეთ ურწმუნოთა სამყაროს არავინ იცნობს. ბევრი რამ ვნახე კაიზერის სასახლეებში, ჩვენი დროის ცნობილი ქრისტიანები გავიცანი. უცნაურია მათი სამყარო. მაგრამ ყველაზე უცნაური კი ისაა, როგორ ეპყრობიან ისინი ქალებს. მეფისა და კაიზერის ცოლები ყველას თვალწინ თითქმის შიშვლები დადიან და ეს არავის აღელვებს. ალბათ ქრისტიანები ნამდვილი მამაკაცები არ არიან, ან იქნებ რამე სხვა მიზეზიც კი არსებობს. ღმერთმა უნყის, არადა, ურწმუნოები შეიძლება ზოგჯერ უმნიშვნელო რამემაც კი ააღელვოს. ერთხელ მისი უდიდებულესობა რუსეთის მეფის კარზე იყო მიწვეული. შაჰმა თავის თეფშზე დადებულ ქათმის ნაჭერს მარჯვენა ხელის სამი თითით ხორცის საუკეთესო ნაწილი მოაცილა და დედოფალს თეფშზე დაუდო. უნდოდა, ასეთი თავაზიანობით მისთვის თავი მოეწონებინა; ის კი გაფითრდა და შიშისგან ხველა აუტყდა. მოგვიანებით შევიტყვეთ, რომ უფლისწული და სასახლის დიდებულები საშინლად აღუშფოთებია შაჰის ამ საქციელს. ისინი რომ თავის სიშიშვლეს მთელ მსოფლიოს უჩვენებენ, არაფერია, თავაზიანობას კი არაფრად დაგიდევენ. ის კი არა, მეფემ საფრანგეთის ელჩს ნებაც კი დართო, რომ დედოფალი რალაც ხმაურიან მუსიკაზე მთელ დარბაზში ეზზრიალებინა. მეფეც და უამრავი ოფიცერიც შესცქეროდა ამას და აზრად არავის მოსვლია, მეფის ღირსება დაეცვა.

ბერლინში კიდევ უფრო უცნაური სანახაობის მოწმენი გავხდით. ოპერაში ვიყავით. ოპერის სახელწოდება იყო „აფრიკელი ქალი“. ერთი მსუქანი ქალი იდგა სცენაზე და საშინლად მღეროდა. კაიზერი ვილჰელმი მიხვდა, რომ მომღერლის ხმა არ მოგვეწონა და ჩვენი გულის მოსაგებად ბრძანა, მომღერალი ადგილზევე დაესაჯათ. უკანასკნელ აქტში უამრავი ზანგი გამოჩნდა, დიდი კოცონი დაანთეს, ქალი შეკრეს და დაწვეს, რაც ძალზე გვეამა. მოგვიანებით კი გვითხრეს, რომ ცეცხლი ნამდვილი არ იყო, მაგრამ არ დავიჯერეთ, რადგან ქალი ისეთი განწირული ხმით გაჰკიოდა, როგორც ის ერეტიკოსი ქალი პიურიით იულ აინი, ამ ცოტა ხნის წინ შაჰმა თეირანში რომ დაანვევინა“.

ბიძაჩემი ცოტა ხანს გაჩუმდა. ფიქრებსა და მოგონებებში ჩადირულმა ამოიოხრა და განაგრძო:

„ამ ქრისტიანებისა ერთი რამე არ მესმის: საუკეთესო შეიარაღება აქვთ, საუკეთესო ჯარები, ფაბრიკები, ყველაფერი, რაც მტრის გასანადგურებლად არის საჭირო. ერთი მხრივ, ყველა, ვინც რამეს შექმნის, სხვები მოხერხებულად, სწრაფად და მრავლად რომ ამოხოცოს, დიდად პატივდებულია და უამრავ ფულსა და ჯილდოს იღებს. კარგი, ეს გასაგებიცაა და მისასალმებელიც. ომი მართლაც უნდა არსებობდეს. მეორე მხრივ კი, ევროპელები საავადმყოფოებს აგებენ. და მათ, ვინც სასიკვდილო იარაღს იგონებს, და იმათაც, ვინც მტრის ჯარისკაცზე ზრუნავს და აჭმევს, პატივს ერთნაირად მიაგებენ და აჯილდოებენ. მისი უდიდებულესობა შაჰი გაოგნებულია მათი ამ ურთიერთსაპირისპირო მოქმედებით. ერთხელ ვენაში კაიზერსაც კი ჰკითხა და ვერც იმან აუხსნა.

ევროპელები ჩვენ ვერ გვიტანენ, რადგან ჩვენთვის მტერი მტერია და დაუზოგავად ვხოცავთ. გეძრახავენ იმისთვისაც, რომ ოთხი ცოლის ყოლის უფლება გვაქვს მაშინ, როცა თავად შეიძლება უამრავი ქალი ჰყავდეთ. ჩვენ ისე ვცხოვრობთ და ისე ვმართავთ ქვეყანას, როგორც უფალმა გვიბრძანა“.

ბიძაჩემი გაჩუმდა. სიბნელეში მისი ჩრდილი გამხდარ, ბებერ ჩიტს ჰგავდა. მოხუცმა ჩაახველა და კვლავ ომახიანად განაგრძო:

„და მიუხედავად იმისა, რომ ჩვენ ყველაფერს ისე ვაკეთებთ, როგორც ღმერთი ჩვენგან მოითხოვს, ევროპელები კი არაფერს, რასაც იმათი ღმერთი მოითხოვს, მაინც ძლიერდებიან, ჩვენ კი ვსუსტდებით. ვინ ამიხსნის ამას?“

ამის ახსნა ჩვენც არ შეგვეძლო. მოხუცი ნამოდგა, დაღლილი, ღონემიხდილი გაემართა თავისი ოთახისაკენ. მამაც გაჰყვა. მოსამსახურეებმა ჩაის ფინჯნები გაიტანეს. ბანზე მარტო დავრჩი. არ მეძინებოდა. ქალაქი სიბნელეში ჩაიძირა და ღამით ჩასაფრებულ, ნახტომისთვის შემართულ მხეცს დაემსგავსა. თითქოს ბაქოში მართლაც ორი ქალაქი იყო და ერთი მეორესთან ისე იყო შერწყმული, როგორც კაკლის გული ნაჭუჭში. ნაჭუჭი ქალაქის ძველი კედლის გარე ნაწილი იყო: ფართო ქუჩებით, მაღალი სახლებით, ხმაურიანი, ფულს დახარბებული მდიდარი ადამიანებით. ეს ნაწილი ჩვენი მინის წიაღის ნავთობმა წარმოშვა. იქ იყო უამრავი თეატრი, სკოლა, საავადმყოფო, ბიბლიოთეკა, პოლიცია, ლამაზი ქალები შიშველი მხრებით. ქალაქის ამ ნაწილში დროდადრო ისროდნენ, ისიც ფულის გამო. სწორედ აქ იწყებოდა ევროპის გეოგრაფიული საზღვარი. ნინოც ამ ნაწილში ცხოვრობდა.

ძველი კედლის შიგნით კი დაბალი, ვიწრო, აღმოსავლური სახლები იდგა. სამლოცველოების კოშკები მშვიდად მიილტვოდა მთვარიანი ცისაკენ და სულ არ ჰგავდა აღმოსავლეთ კედელთან აღმართულ საბურღ კოშკურას. ძველ ქალაქს ეკუთვნოდა ქალწულის კოშკიც, რომელიც მეჰმედ იუსუფ ხანმა ქალიშვილის პატივსაცემად ააგო. ხანს თავისი ქალიშვილის ცოლად შერთვა სურდა, მაგრამ ქორწილი არ შედგა. გოგონა კედლიდან გადმოხტა, როცა სიყვარულს დახარბებული მამა მისი ოთახისაკენ მიიჩქაროდა. ქვას, რომელზეც გოგონა დაენარცხა, ქალწულის ქვა ჰქვია. ზოგჯერ, ქორწილის წინ, აქ წყვილებს ყვავილები მიაქვთ ხოლმე.

საუკუნეების მანძილზე ჩვენი ქალაქის ქუჩებში უამრავი სისხლი დაღვრილა. და, ალბათ, ეს დაღვრილი სისხლი გვაძლიერებს და გვაძლებინებს.

ჩვენს სახლთან ახლოს აღმართულია თავად ციციანაშვილის ქიშკარი. აქაც მრავალი მამაცი ადამიანის სისხლია დაქცეული.

ეს იყო მრავალი წლის წინ, როცა ჩვენი ქვეყანა ჯერ კიდევ სპარსელებს ეკუთვნოდა და აზერბაიჯანის გუბერნატორს ხარკს უხდიდა. თავადი ციციანაშვილი მეფის რუსეთის ჯარების გენერალი იყო. მაშინ ჩვენს ქალაქს ჰასან ყული ხანი განაგებდა. ამ უკანასკნელმა თავადს ქალაქის კარიბჭე გაუღო და შიგნით შემოუშვა, როცა ის თავისი ჯარებით ქალაქს მოადგა. თავადი შიგნით რამდენიმე ოფიცრის თანხლებით შემოვიდა, რადგან ჰასან ყული ხანმა დააჯერა, რომ ნებდებოდა დიდი რუსეთის მეფეს. კარიბჭის წინ მოედანზე ღრეობა მოაწყვეს, კოცონი გააჩაღეს, უამრავი ცხვარი შეწვეს შამფურზე. თავადი ციციანაშვილი დათვრა, დაღლილმა ჰასან ყული ხანს მკერდზე მიაყრდნო თავი და ჩაეძინა. ჩემმა წინაპარმა იბრაჰიმ ხან შირვანშირმა დიდი ხმალი იძრო და ჰასან ყული ხანს მიაწოდა. იმან კი თავადს ყელი გამოსჭრა. თავი მარილიან ტომარაში ჩადეს და თეირანში მეფეთ მეფეს მიართვეს ჩემი წინაპარის ხელით. რუსეთის მეფე განრისხდა და გადაწყვიტა შური ეძია. მან ბაქოსკენ დიდი ჯარი გამოგზავნა. ჰასან ყული ხანი სასახლეში ჩაიკეტა და ლოცულობდა. როცა ჯარისკაცებმა შიგნით შეაღწიეს, ის საიდუმლო გასასვლელით სპარსეთისაკენ ზღვით გაქცეული დახვდათ. გაქცევამდე გასასვლელში ასეთი ბრძნული წარწერა დაეტოვებინა: „ვინც ხვალინდელ დღეზე ფიქრობს, მამაცი ვერასოდეს იქნება“.

სკოლიდან რომ ვბრუნდებოდი, ხშირად ჩავივლიდი ხოლმე დანგრეულ სასახლესთან, რომლის მავრიტანიული, სვეტებიანი დარბაზები ეულად და უკაცრიელად გამოიყურებოდა.

თუ ვინმე ჩვენს ქალაქში სამართალს ეძიებდა, კედლის იქითა მხარეს, რუს მოსამართლესთან უნდა წასულიყო. თუმცა ასე ცოტანი იქცეოდნენ. იმიტომ კი არა, რომ რუსი მოსამართლეები ცუდები ან უსამართლონი იყვნენ. არა, შეიძლება შემწყნარებლები და სამართლიანებიც ყოფილიყვნენ, მაგრამ ისინი ჩვენს ხალხს არ მოსწონდა. ქურდებს აპატიმრებდნენ, მაგრამ ისინი სუფთა საკანში ისხდნენ და ჩაის შეექცეოდნენ, თანაც შაქრით. ჩვენი ხალხი ამაზე მხრებს იჩეჩავდა და სამართალს თვითონვე ეძიებდა. მომჩივანნი ნაშუადღევს მეჩეთში მიდიოდნენ. ბრძენი მოხუცები წრეში ისხდნენ

და შარიათის, ალაჰის კანონით ასამართლებდნენ: „თვალი თვალის წილ, კბილი კბილის წილ“. ლამლამობით ქუჩაში იდუმალი აჩრდილები დაბორიანდნენ. სადღაც ხანჯალი იელვებდა, ვიღაც იყვირებდა და სამართალიც გაჩენილი იყო. ყველგან, სახლიდან სახლში, სისხლის ასაღებად შურისმაძიებელნი დაძრწოდნენ. სამართალს ბრძენი ადამიანები იცავდნენ და რუსი მოსამართლეები არავის სჭირდებოდა, მათ ბავშვები ქუჩაში დასცინოდნენ და აბუჩად იგდებდნენ.

ხანდახან ღამეულ ქუჩებში ზურგზე მოკიდებული ტომრები დაჰქონდათ, საიდანაც ვიღაცის ყრუ კენესა მოისმოდა. მერე ზღვასთან ჩუმი ტყლაშუნის ხმას გაიგებდი და ტომარაც სადღაც ქრებოდა. მეორე დღეს კი თავის ოთახში იატაკზე ვიღაც იჯდა შემოფლეთილი ტანსაცმლით და მწარედ მოთქვამდა. მან ალაჰის კანონი აღასრულა – მოლაღატე ცოლი მოკლა.

ჩვენი ქალაქი უამრავ საიდუმლოს იტევს. მისი ყოველი კუთხე-კუნჭული სავსეა საოცრებებით. მე მიყვარს ეს საოცრებები, ეს კუთხეები, ღამით მოჩურჩულე სიბნელე და მდუმარე მედიტაცია მეჩეთის მტვრით დაფარულ ეზოში. უფალმა ჩემი დაბადება მუსლიმად, შიიტური მოძღვრების, იმამ ჯაფარის სარწმუნოების მიმდევრად აქ ინება. და თუ უფალი ინებებდა, აქ მოვკვდებოდი, ამავე ქუჩაზე და ამავე სახლში, სადაც ქვეყანას მოვევლინე. ნინოც აქ ცხოვრობდა, მშვენიერი ქართველი ქრისტიანი, დანა-ჩანგლით რომ ჭამდა, მომლიმარი თვალები ჰქონდა და გამჭვირვალე, ჰაეროვანი წინდები ეცვა.

III თავი

აბიტურიენტების სადღესასწაულო ფორმებს ვერცხლისფერი საყელოები, ვერცხლისბალთიანი ქამრები და ვერცხლისფერი ლილვები ამშვენებდა. თვითონ ნაჭერი კი ისე იყო გატკიცინებული, რომ უთოს სითბოს სუნი ჯერაც ასდიოდა. გიმნაზიის დიდ დარბაზში თავშიშვლები ჩუმად ვიდექით. დაიწყო გამოცდის საზეიმო პროცესი. ჩვენ ყველა მართლმადიდებლური ეკლესიის ღმერთს დახმარებას ვთხოვდით, ორმოცივე გიმნაზიელი, რომელთაგანაც მხოლოდ ორი ეკუთვნოდა ამ ეკლესიას.

მღვდელს საზეიმო, მოოქროვილი ანაფორა ემოსა, გრძელი, სურნელოვანი თმა ჰქონდა და ხელში დიდი ოქროს ჯვარი ეჭირა. ლოცვა დაიწყო. დარბაზი საკმევლის სურნელით აივსო. ყველამ დაიჩოქა.

მღვდლის წამლერებით წარმოთქმული მართლმადიდებლური ეკლესიის ლოცვა ყრუდ ჩაგვესმოდა. უკვე მერამდენედ გვესმოდა ამ რვა წლის განმავლობაში:

„ყოვლადმორწმუნე, ყოვლადძლიერ, ყოვლადქრისტიან ხელმწიფეს, მეფე ნიკოლოზ მეორე ალექსანდრეს ძეს წყალობა ღვთისა... და ყველა მეზღვაურს, მოგზაურს, ყველა სწავლულს, ყველა ტანჯულს და ყველა მებრძოლს, ყველას, ვინც მთელი ცხოვრება რწმენისთვის, მეფისთვის და სამშობლოსთვის იბრძვის და ყველა მართლმადიდებელ ქრისტიანს წყალობა ღვთისა“.

გაბეზრებული მივშტერებოდი კედელს; ფართო ოქროს ჩარჩოდან ყოვლადძლიერი და ყოვლადწმინდა მბრძანებელი მეფე ნიკოლოზ მეორე შემოგვცქეროდა, თითქოს მართლაც იქ იდგაო. სურათი